

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Natalia Nudga

Typologie chyb rusky mluvících studentů-cizinců v písemném projevu

Typology of mistakes made by Russian-speaking foreign students in
written communication

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. srpna 2017

.....
Natalia Nudga

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí paní doktorce Zuzaně Stárkové (Hajíčkové) za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a připomínky, a hlavně za trpělivost a věnovaný čas.

Klíčová slova (česky):

typologie chyb, mezijazyková interference, písemný projev, čeština jako cizí jazyk, SERR, žákovský korpus

Klíčová slova (anglicky):

Typology of mistakes, interlingual interference, written communication, Czech as a foreign language, CEFR, learner corpus

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce se věnuje typologii interferenčních chyb studentů, jejichž mateřským jazykem je ruština, a analyzuje texty respondentů na úrovni B1 a B2 podle SERR zveřejněné v korpusu MERLIN. Po stručném úvodu do problematiky mezijazykové interference a přehledu vybraných rozdílů mezi češtinou a ruštinou, které jsou zdrojem interferenčních chyb, jsou představeny výsledky chybové analýzy. Chyby jsou roztrženy podle jazykových rovin a podle frekvence výskytu a dále jsou mezi sebou porovnány příslušné statistiky pro úroveň B1 a B2.

Abstract (in English)

The bachelor thesis deals with the typology of interference errors of students, whose native language is Russian, and analyses the texts of respondents who have achieved B1 and B2 level according to the CEFR which are available online in MERLIN corpus. After a brief introduction to the issue of interlingual interference and an overview of the selected differences between Czech and Russian, which are the source of interference errors, the results of the error analysis are presented. Errors are divided into categories and classified by the frequency of occurrence, and statistical data are compared between B1 and B2 level respectively.

OBSAH

ÚVOD	8
1 JAZYKOVÁ CHYBA	9
1.1 Definice a význam chyby	9
1.2 Klasifikace chyb	9
1.3 Příčiny vzniku chyb	10
1.4 Vliv mateřštiny na osvojování cizího jazyka	10
1.4.1 <i>Pozitivní transfer</i>	10
1.4.2 <i>Negativní transfer</i>	11
1.5 Kontrastivní a chybová analýza	11
2 ROZDÍLY MEZI ČEŠTINOU A RUŠTINOU S OHLEDEM NA POTENCIÁLNÍ ZDROJE INTERFERENCE	13
2.1 Rovina fonetická a pravopisná	13
2.2 Rovina syntaktická	14
2.2.1 <i>Enklitika</i>	14
2.2.2 <i>Pronominální subjekt</i>	14
2.2.3 <i>Shoda subjektu a predikátu v čísle a v rodě</i>	14
2.2.4 <i>Slovesná valence</i>	15
2.2.5 <i>Sloveso být</i>	15
2.2.6 <i>By, aby, kdyby</i>	15
2.2.7 <i>Adverbium vs. adjektivum</i>	16
2.2.8 <i>Nominativ vs. instrumentál</i>	16
2.2.9 <i>Zápor</i>	16
2.3 Rovina morfologická	16
2.3.1 <i>Jmenný rod</i>	16
2.3.2 <i>Rod mužský životný</i>	16
2.3.3 <i>Plurál vs. singulár</i>	17
2.4 Rovina lexikální.....	17
2.4.1 <i>Zvratná slovesa</i>	17
2.4.2 <i>Homonyma</i>	17
2.4.3 <i>Paronyma</i>	18
2.4.4 <i>Transliterace</i>	18

2.5	Rovina stylistická	18
3	PROJEKT MERLIN	19
3.1	Vybraný vzorek	19
3.2	Chybová anotace	19
4	ANALÝZA TEXTŮ	20
4.1	Metodika	20
4.1.1	<i>Chyby pravopisné</i>	20
4.1.2	<i>Chyby syntaktické</i>	20
4.1.3	<i>Chyby morfologické</i>	21
4.1.4	<i>Chyby lexikální</i>	21
4.2	Výsledky	21
4.2.1	<i>Pravopis</i>	21
4.2.2	<i>Syntax</i>	24
4.2.3	<i>Lexikum</i>	27
4.2.4	<i>Morfologie</i>	28
4.2.5	<i>Stylistika</i>	29
4.2.6	<i>Souhrn</i>	29
5	LINGVODIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ	34
5.1	Diakritika	34
5.2	Syntax	34
5.2.1	<i>Slovosled</i>	34
5.2.2	<i>Valence</i>	35
5.2.3	<i>Adverbia vs. adjektiva</i>	35
5.3	Lexikum	36
	ZÁVĚR	37
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	38

ÚVOD

Cílem této práce je analýza textů psaných ruskými rodilými mluvčími, kteří se učí češtinu jako druhý nebo cizí jazyk, vytvořených v rámci jazykové zkoušky z češtiny na úrovni B1 a B2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (SERR), kterou pořádala Univerzita Karlova. Texty včetně chybové anotace jsou shromážděny v korpusu *MERLIN*, v němž jim je rovněž přiřazena úroveň podle SERR. V této práci se zaměříme na respondenty ohodnocené úrovní B1 nebo B2 podle SERR a na typy chyb, jež se vyskytují v textech těchto respondentů a které mohou být projevem rusko-české mezijazykové interference. Dalším záměrem této bakalářské práce je navržení vhodných typů cvičení, která by mohla zabránit mezijazykové interferenci nebo alespoň snížit míru jejího vlivu.

V první kapitole předložené bakalářské práce vymezíme pojem jazyková chyba a představíme klasifikaci chyb z hlediska jejich závažnosti a také s ohledem na příčiny jejich vzniku. Dále nastíníme problematiku mezijazykové interference a v druhé kapitole se již zaměříme na komparaci českého a ruského jazyka a uvedeme přehled vybraných rozdílů, které jsou zdrojem interferenčních chyb.

Ve třetí kapitole je popsána platforma *MERLIN*, z níž jsme čerpali žákovské texty, její výhody a omezení a tamtéž je charakterizován vzorek textů vybraných k následné analýze.

Výsledky chybové analýzy shrnuje kapitola 4, v níž je představeno třídění chyb podle jazykových rovin a podle frekvence výskytu. V téže kapitole jsou také demonstrovány rozdíly v chybovosti respondentů v určitých jevech na úrovni B1 a B2.

Pátá kapitola představuje interpretaci získaných výsledků z lingvodidaktického hlediska a návrh určitých typů cvičení pro studenty-cizince za účelem potlačení interferenčního vlivu ruského jazyka na osvojování češtiny.

Výsledky práce a její přínos jsou shrnuty v závěru. Všechny zdroje, z nichž jsme při zpracování tématu čerpali, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

1 JAZYKOVÁ CHYBA

1.1 Definice a význam chyby

Přesto, nebo naopak právě proto, že je pojem chyby velice rozšířen nejen napříč vědními obory, ale i v běžném životě, je těžké ho přesně vymezit. Obecně lze chybu definovat jako odchylku od normy, avšak pojem normy může v dané definici nabývat různých významů. Lingvistika pracuje především s chybou jazykovou, která se tedy definuje obdobně, jako odchylka od jazykové normy. Zůstává však otázkou, co rozumíme jazykovou normou. Názor lingvistů na tuto otázku není jednotný. S. P. Corder (1981) například považuje za chybu libovolnou odchylku od řeči rodilého mluvčího, neboť je zastáncem názoru, že konečným cílem učení cizího jazyka (i když často nedosažitelným) je ovládnutí jazyka na úrovni rodilého mluvčího. Držet se této definice představuje v praxi poměrně náročný úkol, protože řeč každého člověka je jedinečná, neopakovatelná; každý jedinec mluví svým vlastním idiolektem. (Čermák, 2011) Dva rodilí mluvčí se tedy nemusí shodnout na jednom konkrétním způsobu vyjádření, co teprve když jich bude více. V této práci se budeme zabývat chybami v písemném projevu, přičemž analyzované texty byly žáky napsány v rámci certifikované zkoušky, a proto budeme jazykovou normou rozumět kodifikovanou normu spisovné češtiny.

Různí lingvisté a učitelé cizích jazyků mívají odlišné názory na žákovu chybu. Někteří nahlíží na chybu ryze negativně jako na nežádoucí projev nedokonalosti žákových znalostí, důsledek jeho nepozornosti, nepochopení, nebo také jako na příznak nedostatků vyučovací metody, či dokonce učitele. Druzí uznávají, že svět není dokonalý a že se chyby může dopustit každý, a dokážou ji proto vnímat pozitivně. Pomocí chyb totiž můžeme sledovat proces učení, jsou nepostradatelnou zpětnou vazbou jak pro učitele, tak i pro žáka. (Hendrich, 1988; Corder, 1981)

1.2 Klasifikace chyb

Základním kritériem třídění jazykových chyb je jejich závažnost. Corder (1981) rozlišuje tři typy chyb: *error* (chyba, jíž se žák dopouští systematicky z důvodu nepochopení učiva a nedokáže ji rozpoznat), *mistake* (chyba, kterou je žák schopen opravit samostatně) a *lapse* (chyba ve spontánním projevu příznačná i pro rodilé mluvčí, jako např. přetřknutí). Marina K. Burt (1975) posuzuje závažnost chyby z hlediska srozumitelnosti projevu a dělí chyby na *globální*, které brání porozumění, a *lokální*, které sice jsou odchylkou od normy, ale neubírají projevu na srozumitelnosti.

Hendrich (1988) prezentuje dělení chyb na „smysluprosté“, „hloupé“ a „smysluplné“, „dobré“, přičemž pouze smysluplné chyby považuje za potenciální nositele kognitivních funkcí svědčící o přírůstku znalostí. Choděra (2013), pokud jde o závažnost chyby, rozlišuje chyby *velké (hrubé)*, *střední* a *malé*, resp. *velké* a *malé*. Autor si uvědomuje vágnost daného třídění, přesto se domnívá, že má právo na existenci. Do chyb velkých jsou zahrnovány chyby v učivu, jež bylo probráno důkladně, mezi malé chyby pak patří chyby vztahující se k učivu probranému letmo.

Přestože mnozí lingvisté používají vlastní terminologii pro klasifikaci chyb při učení se cizího jazyka, většina z nich se shoduje v rozlišování chyb *systematických (kompetenčních)*, které jsou způsobeny nezvládnutím učiva a které žák nemůže sám opravit, a *náhodných (perforančních)*, o nichž žák ví, že se jedná o chyby, a je schopen je samostatně opravit, které jsou často způsobeny současným stavem žáka, například nepozorností, jde-li o přeřeknutí či překlep.

Předmětem zájmu chybové analýzy jsou chyby systematické, ale v případě práce s korpusem psaných textů je možnost jejich rozpoznání od chyb náhodných prakticky vyloučena.

1.3 Příčiny vzniku chyb

Příčiny chybování jsou ve mnoha případech značně individuální, můžeme však vymezit řadu z nich, jež jsou pro většinu žáků společné. Hendrich (1988) uvádí pět hlavních příčin systematických chyb:

- 1) přílišné zobecnění strukturního pravidla;
- 2) vnitrojazyková a mezijazyková interference;
- 3) objektivní obtížnost jazykové struktury a její nedostatečné zvládnutí;
- 4) odchylka od jazykové správnosti způsobená tím, že se žák dosud s pravidlem nesetkal;
- 5) chyby způsobené nedostatky v koncepci učebnic nebo v práci učitele.

V této práci se zaměříme na chyby způsobené mezijazykovou interferencí z ruštiny do češtiny, ale budeme si vědomi toho, že ostatní faktory rovněž mohou mít vliv na frekvenci výskytu chyb.

1.4 Vliv mateřštiny na osvojování cizího jazyka

Vliv mateřštiny na osvojování cizího jazyka se projevuje v přenosu (neboli transferu) jazykových jevů a zákonitostí z ní do cílového jazyka. Za zakladatele této teorie, že dříve naučené má vliv na později naučené, aplikované na proces osvojování cizího jazyka je považován americký lingvista Lado. (Ondráková, 2014) Podle něj lze rozlišovat vliv pozitivní, negativní, ale také vliv neutrální (neboli žádný vliv). (Lado, 1987) Z českých lingvistů se s ním v této klasifikaci shoduje Veselý (1985), který rovněž rozeznává kladný transfer, záporný a nulový. Protože nulový transfer znamená žádný vliv mateřštiny na cizí jazyk, nebudeme mu dále v této práci věnovat pozornost.

1.4.1 Pozitivní transfer

Existence kladného transferu je podmíněna existencí společných jevů ve výchozím a cílovém jazyce. Podle Hendricha (1988) je tento vliv přímo úměrný genetické příbuznosti mateřského jazyka a jazyka studovaného. Podobný názor zastává i Veselý (1985), když tvrdí, že čím jsou si výchozí a cílový jazyk bližší, tím výrazněji se bude uplatňovat jak pozitivní, tak negativní vliv.

V případě pozitivního transferu jazykový systém mateřštiny příznivě ovlivňuje a usnadňuje proces učení. Tento druh transferu se nejvíc uplatňuje a má zásadní význam hlavně v začátečním stadiu osvojování cizího jazyka.

1.4.2 *Negativní transfer*

Negativní transfer neboli interference¹ naopak komplikuje a brzdí proces učení cizího jazyka. Mezijazyková interference spočívá v mylném přenášení návyků z mateřštiny do jazykového systému studovaného jazyka a je proto zdrojem mnoha typických chyb v praktickém užívání jazyka. (Hendrich, 1988) Nejvíce se záporný přenos uplatňuje tam, kde neexistuje analogické vyjádření v mateřském jazyce, a nejintenzivněji se projevuje po dosažení středního stupně jazykové úrovně. (Ondráková, 2014)

K interferenci mezi jazyky dochází ve všech jazykových rovinách. Dochází k přenosu výslovnostních návyků, gramatických pravidel, lexikálních jednotek atd. Pastuchovič (2015) na základě svých zkušeností s výukou českého jazyka u slovanských nerodilých mluvčích dospívá k zvláštní klasifikaci interferenčních chyb, mezi kterými rozlišuje chyby fonetické, morfologické, lexikální, frazeologické, syntaktické a kulturologické. Zatímco v prvních pěti skupinách chyb se mohou vyskytovat nejen chyby způsobené mezijazykovým negativním transferem, ale i chyby, jejichž příčiny vězí jinde, poslední skupina je v podstatě vyhrazena pouze pro rusko-české interferenční chyby. Jedná se o chyby dané neznalostí českých jazykových, kulturních nebo jiných reálií. Protože se v této práci věnujeme pouze psané stránce jazyka, kulturologické chyby se v našem případě přeformují na chyby stylistické.

Jako protipól mezijazykové (interlingvální) interference existuje též vnitrojazyková (intra lingvální) interference², která působí v rámci jednoho jazyka. Vnitrojazyková interference spočívá v přenášení zákonitostí příznačných pro jedny prvky studovaného jazyka na jeho jiné prvky. Projevuje se například generalizací gramatických pravidel. (Ondráková, 2014)

Choděra (2013, s. 51) ve své didaktice také zdůrazňuje, že „interference je konstantní faktor osvojování i užívání cizího jazyka, a proto její poznání patří k základním podmínkám úspěšného řízení cizojazyčného učení.“

1.5 Kontrastivní a chybová analýza

Existují dva lingvistické přístupy ke studiu jazykových chyb: kontrastivní analýza a chybová analýza. (Shrestha, 1979)

Kontrastivní analýza je založena na vzájemném porovnávání výchozího a cílového jazyka a má za cíl predikci chyb nebo komplikací při osvojování cizího jazyka, jejichž příčinou jsou strukturální rozdíly mezi oběma jazyky. (Gass, Selinker, 1983) Hlavním nedostatkem kontrastivní analýzy však je, že se snaží předpovídat chyby v učení se cizího jazyka, ale

---

¹ Zatímco transfer může být jak kladný, tak i záporný, pojem interference se označuje pouze negativní vliv.

² Vedle vnitrojazykové interference se rovněž uplatňuje vnitrojazykový pozitivní transfer.

nepracuje se skutečnými výsledky procesu jeho osvojování a užívání. Je nepochybně důležitou složkou studia interferenčních chyb, ale musí být doplněna chybovou analýzou.

Předmětem chybové analýzy jsou, což je zřejmé ze samotného názvu, jazykové chyby. Rozvoj tohoto přístupu přinesl pozitivní pohled na jazykové chyby, neboť lingvisté, kteří ho používají, vnímají chybu jako nezbytnou součást procesu učení, která svědčí o existenci určitého systému v procesu osvojování cizího jazyka. (Shrestha, 1979)

2 ROZDÍLY MEZI ČEŠTINOU A RUŠTINOU S OHLEDEM NA POTENCIÁLNÍ ZDROJE INTERFERENCE

Čeština a ruština patří do skupiny slovanských jazyků, v důsledku čehož lze hovořit o jejich velké vzájemné podobnosti. Zároveň se ale řadí do různých podskupin – zatímco čeština spadá do západoslovanských jazyků, ruština je jedním z východoslovanských jazyků.

Základním rozdílem těchto dvou podskupin, a tudíž i českého a ruského jazyka, je písmo. Východoslovanské jazyky vychází z cyrilice, zatímco západoslovanské jazyky používají latinku (doplněnou o diakritické znaky). Tato odlišnost ale představuje potíž pouze pro začínající žáky, na pokročilé úrovni tento zdroj chyb mizí. Vzhledem k tomu, že budeme zkoumat texty respondentů na úrovni B1 a B2 podle SERR, budeme chyby tohoto typu považovat za náhodné (např. záměna grafémů *y* a *u*).

Četné rozdíly též existují v rovině lexikální a gramatické. Ty jsou častými příčinami chyb i u hodně pokročilých žáků. V následujících podkapitolách jsou stručně představeny a okomentovány vybrané rozdíly mezi češtinou a ruštinou v různých jazykových rovinách, jež mohou být zdrojem interferenčních chyb ruských rodilých mluvčích učících se češtinu.

Z porovnání popisů úrovně B1 a B2 podle SERR pro češtinu (Bischofová, 2001; Holub, 2002) vyplynulo, že na obou úrovních mají studenti přibližně stejné znalosti gramatického systému češtiny. Snad jediným zásadním rozdílem je aktivní zvládnutí reflexivního pasiva na úrovni B2. Jinak se úroveň B2 liší od úrovně B1 především podstatně větší slovní zásobou (Dzиковá, 2002) a aktivnějším a rozmanitějším užíváním probraných jevů a jazykových konstrukcí. Očekává se tedy, že studenti na úrovni B2 budou mít výrazně méně chyb ve svém vyjadřování, a to ve všech jazykových plánech.

2.1 Rovina fonetická a pravopisná

Důvodem, proč se v práci, která se zabývá písemným projevem, věnujeme též fonetické stránce jazyka, je těsné spojení ústní a písemné řečové produkce. Právě rozdíly ve fonetické stavbě jazyků jsou nejčastějším zdrojem chyb rusky mluvících cizinců učících se češtinu v písemném projevu. Středem našeho zájmu jsou tedy rozdíly ve fonetické rovině, které se promítají též do psané podoby jazyka.

Pravděpodobně nejpodstatnějším rozdílem ve fonetické charakteristice obou jazyků je grafické vyznačení délky samohlásky v českém jazyce. (Palková, 1994) (Ne)vyznačování kvantity nad samohláskami představuje pro ruské žáky velkou překážku. Souvisí to také s tím, že ruština na rozdíl od češtiny má pohyblivý přízvuk, který se v ústním projevu vyznačuje právě prodloužením samohlásky. (Avanesov, 1948) Tak například slovo *radost/padoctь* má v ruštině přízvuk na první slabice, a proto žáci často mají tendenci prodloužit příslušnou slabiku i v písmu, v důsledku čehož vznikne chybný tvar *rádost*. Rovněž se projevuje (a dokonce mnohem častěji) opačná tendence nevyznačovat diakritická znaménka vůbec, stejně jako se graficky nevyznačuje slovní přízvuk v ruštině. Dochází proto k redukci samohlásek: *výuka* -> *vyuka*, *krásný* -> *krasný*, *stát se* -> *stat se*.

Vyskytují se tedy obě varianty chyb v psaní čárek, tj. absence čárky v místě, kde musí být, a naopak psaní čárek tam, kde nejsou potřeba. Přičemž, zatímco chybovost v tzv. morfologických čárkách, jejichž přítomnost či absence je dána gramatickými pravidly (např. deklinace slovesa: *dělat* -> *dělám*, *děláš* atd.), během osvojování češtiny klesá, chybovost v čárkách, které jsou záležitostí lexikální (např. čárka v kořeni slova *plán*) a neřídí se žádným pravidlem, se udržuje poměrně dlouho. Platí to především pro studenty, již se učí češtinu jako cizí jazyk (nikoli jako druhý), ale vzhledem k omezenému množství informací v metadatech textů (není uvedeno, zda se jedná češtinu jako cizí či druhý jazyk) nebudeme tuto skutečnost nijak rozlišovat.

2.2 Rovina syntaktická

Syntax ruského a českého jazyka se ve mnoha případech shoduje, ale i v těchto shodujících oblastech často lze najít některé odlišnosti. Můžeme například konstatovat, že oba jazyky mají volný slovosled, nemůžeme však popírat, že v obou jazycích má toto tvrzení svá specifika.

2.2.1 Enklitika

Zájmný předmět a příslovečné určení *si*, *mi*, *ti*, *ho* apod. a rovněž tvary *bych*, *bys* apod., které jsou součástí podmiňovacího způsobu, podléhají v češtině fonetickému principu slovosledu, jenž v českém jazyce působí mnohem silněji než v jazyce ruském. Častým rozdílem mezi oběma jazyky je proto jejich pozice ve větě, neboť ruština preferuje umístění zmíněných enklitik za rozvíjeným slovesem, zatímco čeština pro ni vyhrazuje druhou pozici ve větě. (Adamec, 1956)

2.2.2 Pronominální subjekt

Osobní zájmeno může plnit funkci podmětu jak v češtině, tak v ruštině, velký rozdíl ale spočívá ve frekvenci a okolnostech jeho užití – v ruském jazyce je osobní zájmeno součástí základní skladební dvojice mnohem častěji. (Gladkova, 2016) Příčinou tohoto posunu je mimo jiné skutečnost, že v ruštině sloveso v minulém čase nenese informaci o osobě (srov. *Napsal jsem dopis. Я/ты/он написал письмо.*).

Další odlišnosti mezi jazyky se vyskytují v jednočlenných větách. Zatímco ruština pozici podmětu neobsazuje, čeština má tendenci doplnit chybějící větný člen zájmenem *to* (např. *Nejde to. Не получается. Už to přestalo? Прошло?*). (Mrázek, 1987)

2.2.3 Shoda subjektu a predikátu v čísle a v rodě

V ruském jazyce lze v případě podmětu rozvinutého číslovkou 2, 3 nebo 4 použít přísudek jak v množném, tak i v jednotném čísle, kdežto čeština takový výběr neumožňuje a požaduje shodu v čísle (*Na stole ležely dva pomeranče. На столе лежало/лежали два апельсина.*). (Běličová, 1996)

V případě vyšších číslovek, jež vyžadují genitiv, umožňuje ruština užití množného čísla, pakliže se subjekt nachází před predikátem (srov. *V této škole pracuje dvacet učitelů. В этой школе работает двадцать учителей. Двадцать учителей работают в этой школе.*). (Kubík, 1982)

Dalším významným rozdílem mezi češtinou i ruštinou je shoda subjektu v množném čísle a predikátu. Ruština používá jen jednu koncovku pro všechny rody, kdežto čeština využívá třech možných koncovek, které závisí na rodě podmětu (*Кочуři/Коčky/Котата леžели/лежely/леžела на слунічку. Коты/Кошки/Котята лежали на солнышке.*). (Gladkova, 2016) Lze tedy očekávat interferenci projevující se užitím pouze jedné koncovky pro všechny rody.

2.2.4 Slovesná valence

Velké množství ruských a českých sloves, která si navzájem odpovídají významem, mají v obou jazycích stejnou valenci, např. *přemýšlet o L/размышлять о L, líbit se D/нравиться D, odpovědět na A/ответить на A* atd. (Gladkova, 2016) Existuje však též řada sloves, jejichž valence je v každém jazyce jiná, např. *záviset na L/зависеть от G, ptát se G на A/спрашивать А о L, zajímat se о A/интересоваться I* atd. (Žaža, 1999) Mohou se proto při nedostatečném zakotvení v paměti správné slovesné vazby objevovat chybné tvary kombinující české sloveso s valencí jeho ruského analoga, např. *záviset od G, ptát se A о L, zajímat se I.*

Poměrně jednoduše lze vymezit část této skupiny problémových sloves, která se pojí s předložkami, po nichž se v ruštině a češtině používá jiný pád. Například předložka *proti* se v ruštině na rozdíl od češtiny pojí s genitivem, po předložce *po* se používá dativ apod. Z toho vyplývá, že celá podskupina českých sloves, která se vážou s těmito předložkami, má v ruském jazyce odlišnou valenci.

Nicméně v případě většiny sloves nelze na základě jejich valence v jednom jazyce bezpečně říci, jakou budou mít valenci v jiném jazyce. Můžeme najít větší či menší skupiny sloves, na něž by bylo možné aplikovat nějaké pravidlo, ale neexistuje žádný jednotný předpis, podle něhož bychom mohli postupovat.

2.2.5 Sloveso být

Za prvé je pro ruštinu příznačné vypuštění slovesa *být* v aktivním tvaru při vyjádření přítomného času (např. *Мы в театре./Jsmе v divadle.*), informaci o čísle a osobě poskytuje osobní zájmeno v pozici podmětu. Rovněž v minulém čase je hlavním nositelem této informace, protože ruština nepoužívá na rozdíl od češtiny pomocné sloveso (*Мы были в театре./Byli jsme v divadle.*). (Zimek, 1963)

2.2.6 By, aby, kdyby

Pro oba jazyky je slovo *by* (rusky *бы*) součástí podmiňovacího způsobu. V češtině se jedná o tvar pomocného slovesa *být*, který má své konjugační paradigma. Podřadící spojky *aby* a *kdyby* vzniklé z tohoto tvaru tedy rovněž podléhají deklinaci. V ruském jazyce se slovo *by* řadí mezi částice, a tudíž je nesklonné. Spojky *aby* (*чтобы*) a *kdyby* (*если бы*) obsahující tuto částici se v ruštině také nemění.

Existuje též ještě jeden rozdíl v užívání spojky *aby*. Zatímco čeština vyžaduje po *aby* přísudek v minulém čase, v ruštině se za spojkou *чтобы* může vyskytovat i infinitiv (*Пришли, aby pochopili, о со шло. Пришли, чтобы понять, о чем шла речь.*).

2.2.7 Adverbium vs. adjektivum

Nejenže se ruština má stejné gradační paradigma pro případná jména a příslovce (Šindelářová, Škodová, 2012), kdežto v češtině se tvary komparativu (a tudíž i superlativu) u adjektiv a adverbii neshodují (např. *хороший, хорошо* -> *лучше*; *dobrý, dobře* -> *lepší, lépe*), ale také se oba jazyky liší v jejich užití. Rozdíl v jejich užití je úzce spojen s vypuštěním slovesa *být* v aktivním tvaru v ruštině, které v češtině je naopak pro vznik věty nezbytné. Tak například ruskou větu *Это важно*. nemůžeme přeložit do češtiny doslovně (*To důležité.*), ale je potřeba do ní vložit sloveso a místo adverbia použít adjektivum: *Je to důležité.*

2.2.8 Nominativ vs. instrumentál

Zatímco v češtině přídavné jméno, jež je součástí nerozvitého přísudku jmenného se sponou *být/bývat*, musí být vždy v prvním pádě (Pravdová³, 2014), ruština v tomto případě toleruje, či někdy dokonce preferuje pád sedmý (např. *Он хотел, чтобы его сын был известным/известный. Хотел, aby jeho syn byl slavný.*).

2.2.9 Zápor

V obou jazycích je zápor vyjadřován pomocí částice *ne/не*, která se připojuje ke slovesu (s tím rozdílem, že v češtině částici *ne* píšeme se slovesem dohromady, zatímco v ruštině zvlášť). Jestliže se jedná o částečný (specifický) zápor, může záporová částice stát i před jinými větnými členy, avšak v českém jazyce se podobná konstrukce vyskytuje mnohem řidčeji (*Neudělal to on, ale já. Это сделал не он, а я.*). (Gladkova, 2016) Může to být spojeno s tím, že se v ruštině částice *ne* píše zvlášť, a tudíž má pohyblivější pozici.

2.3 Rovina morfoloická

2.3.1 Jmenný rod

Přestože oba jazyky mají gramatickou kategorii rodu u substantiv a oba rozlišují rod mužský, ženský a střední, nemusí se v přiřazení rodu vždy shodovat. (Šindelářová, Škodová, 2012) Například slovo *nádraží* je v češtině středního rodu, ale jeho ruský ekvivalent *вокзал* je rodu mužského (dále např. *cíl* (m. r.) – *цель* (ž. r.)). Zatímco u původních českých a ruských slov stěží odvodíme nějaké pravidlo přiřazení rodu, v případě některých slov cizího původu lze najít větší systematičnost. Tak například slova francouzského původu končící na *-áž* jsou v češtině ženského rodu, ruština jim však přiřazuje rod mužský (*garáž* – *гараж*, *pláž* – *пляж*, *masáž* – *массаж* apod.). Nebo také slovům latinského původu, která mají koncovku *-um*, je v češtině přidělen střední rod, zatímco v ruštině (možná také v důsledku zániku původní latinské koncovky) je pro ně častější rod mužský, nebo ženský (*muzeum* – *музей* (m. r.), *centrum* – *центр* (m. r.), *stipendium* – *стипендия* (ž. r.), *vízum* – *виза* (ž. r.)).

2.3.2 Rod mužský životný

Ačkoli ruština také má mužský životný rod, jehož deklinace se neshoduje ve všech pádech s mužským neživotným rodem, není jejich deklinace v ruském a českém jazyce stejná.

³ Akademická příručka českého jazyka.

Ruština má větší tendenci k unifikaci (Běličová, 1998), jejímž důsledkem je mimo jiné skutečnost, že v genitivu a akuzativu má substantivum mužského životného rodu stejný tvar, a to nejen v jednotném (jako v češtině), ale i v množném čísle. Můžou se proto vyskytnout chyby typu *vidím svých kamarádů* místo *vidím své kamarády*.

Dalším charakteristický rozdíl mezi češtinou a ruštinou se projevuje nominativu množného čísla. Ruština v tomto případě nerozlišuje mezi kategorií životnosti a neživotnosti a používá pro obě kategorie stejný vzor, což může být příčinou častého chybování rusky mluvících žáků při tvoření tvaru plurálu maskulina animata v nominativu (např. *kolegy* místo *kolegové*).

2.3.3 Plurál vs. singulár

Oba jazyky mají podstatná jména, která se vyskytují pouze v jednotném (singularia tantum), nebo pouze v množném čísle (pluralia tantum). I když většina z nich spadá do téže skupiny jak v ruštině, tak v češtině, existuje také řada slov, která narušují mezijazykovou symetrii (např. *housle* (mn. č.) – *скрипка* (j. č.), *píle* (j. č.) – *старание/старания* (j. č. a mn. č.)).

Rovněž se ruština vyznačuje systematickým použitím singuláru v případech, kdy čeština umožňuje vytvoření tvaru množného čísla (např. *информация* (j. č.) – *informace* (j. č. a mn. č.)). (Gladkova, 2016)

2.4 Rovina lexikální

Ačkoli ruština a čeština mají společný prajazyk praslovanštinu, z níž se dále odvíjely, slovní zásoba obou jazyků se v průběhu vývoje významně rozrůžnila. (Žaža, 1999) Najdeme samozřejmě řadu slov, jež se shodují jak svou podobou, tak významem, ale převážná většina slov se buď vyskytuje jen v jednom z těchto jazyků, nebo má přes svou podobnost zcela či zčásti odlišný význam.

2.4.1 Zvratná slovesa

Některá slovesa, která jsou v češtině zvratná, v ruštině naopak zvratná nejsou, a tudíž může dojít k interferenční chybě, která spočívá ve vynechání zvratné částice (srov. *ползти/плізит se*). Rovněž může nastat opačná situace, kdy žák použije zvratnou částici u slovesa, jež v češtině zvratné není, protože je zvratné v ruštině (srov. *клясться/прісаhat*).

2.4.2 Homonyma

Jedná se o slova, jež mají v českém a ruském jazyce stejné nebo velmi podobné (vzhledem ke grafickým a fonetickým rozdílům mezi jazyky) znění, ale úplně jiný význam. Například slovo *заказ* (*zakaz*) v ruštině znamená *objednávka* nebo *zakázka*, ale správný překlad je *zaprem*.

Do téže skupiny patří tzv. autoantonyma, tj. slova protikladného významu, např. *úžasný* (př. *замечательный*) vs. *ужасный* (př. *страшный/пříšerný*). Vzhledem k tomu, že podobných rusko-českých dvojic opačného významu je relativně málo a díky významovému kontrastu si je žáci dobře pamatují, se v nich chybuje zřídka.

2.4.3 Paronyma

Jde o jev blízký mezijazykové homonymii, avšak s tím rozdílem, že dvojice slov, která se graficky či foneticky vzájemně podobají, nemají zcela jiný význam, ale jejich významové rozdíly jsou naopak jemnější. Příkladem paronymie je slovo *постель* (*postel*), které v ruštině na rozdíl od češtiny neznamená jenom druh nábytku, ale také ložní prádlo, nebo největší stěnu cihly. Právě paronyma, která se „formou i významem do jisté míry stýkají, ale jsou příbuzná jen vzdáleně“ (Žaža, 1999) jsou největším úskalím při učení se češtině ruskojazyčnými mluvčími.

2.4.4 Transliterace

V důsledku blízkosti obou jazyků se občas v projevech žáků uplatňuje jev transliterace, a sice přepisu slova z ruské abecedy do české, který ale nemusí nutně vést ke vzniku slova stejného významu, či dokonce vůbec ke vzniku správného tvaru (např. *послел* (*šel/odešel*) -> *pošel*).

2.5 Rovina stylistická

Co se stylistické roviny týče, v této práci se zaměříme pouze na jednu konkrétní stylistickou chybu. Jde o rozdíl v užití druhé osoby při popisu hypotetické situace. Ruští mluvčí používají výhradně jednotné číslo, což má za následek, že recipientovi tykají. Vykaní se v případě vyjadřování hypotézy skoro nevyskytuje, ani v oficiálních projevech. V češtině jsou obě možnosti využívány téměř rovnoprávně, ale každá z nich patří do jiného stylu. Tykání je přípustné pro hovorový styl a neoficiální projevy, zatímco vykaní je pochopitelně stylisticky vyšší. Viz např. vyjádření stejné situace v ruštině a v češtině: *Идешь в другую комнату,ходишь в неё и забываешь,зачем пришел. Jdeš/Jdete do jiného pokoje, vejdeš/vejdete do něj a zapomenеш/zapomenete, proč jsi/jste tam přišel.* Lze tedy očekávat projev rusko-české interference, který spočívá v nevhodném užití druhé osoby jednotného čísla.

3 PROJEKT MERLIN

„Projekt *MERLIN: Multilingvální platforma pro evropské referenční úrovně: mezijazykový výzkum v kontextu* má za cíl zlepšit současný stav a nabídnout ilustrativní příklady a validaci pro systém úrovní SERR.“ (MERLIN project, 2014: User Manual⁴) Jedná se o korpus žákovských textů (žákem je zde míněn nerodilý mluvčí učící se jazyk) rozšířených o chybovou anotaci, kterým byla týmem profesionálu přiřazena odpovídající úroveň podle SERR. Všechny české texty pocházejí z jazykových zkoušek Univerzity Karlovy, které mají za cíl otestovat jazykové znalosti studentů v rozpětí úrovní A1 – C1 podle SERR, a jsou dostupné online. Na rozdíl od jiných platform MERLIN uživatelům nabízí celé žákovské texty a zadání úlohy, v jejímž rámci daný text vznikl.

3.1 Vybraný vzorek

Korpus MERLIN také obsahuje metadata, tj. informace o autorovi textu, mezi nimiž jsou i údaje o mateřském jazyce pisatele, což umožňuje vytvoření subkorpusu českých textů ruskými mluvčích žáků. Rovněž se při vytvoření subkorpusu dá nastavit úroveň testu a hodnocení podle SERR. Protože středem našeho zájmu byly chyby středně pokročilých a pokročilých studentů, vybraná úroveň testu a hodnocení byla nastavena na B1 a výše. Přestože bylo možné také vybrat úrovně C1 a C2, žádné texty odpovídající těmto úrovním nebyly nalezeny. Ke zpracování tedy byly vybrány texty žáků na úrovni B1 a B2, jejichž mateřským jazykem je ruština. Celkově bylo analyzováno 60 textů, z nichž 31 byla přiřazena úroveň B1 a 29 textů bylo ohodnoceno úrovní B2⁵. Počty slov pro jednotlivé úrovně a jejich součet jsou uvádí Tab. 1.

	počet slov
celkem	12138
B1	5903
B2	6235

Tab. 1: Počty slov

3.2 Chybová anotace

Platforma MERLIN rovněž nabízí chybovou anotaci, ale pro češtinu jako cílový jazyk se jedná pouze chyby gramatické a pravopisné. Bohužel také byla anotována jen část žákovských textů (43 z 60) a použité principy anotování nevyhovovaly našim účelům. Například chyba ve slovosledu se někdy počítala vícekrát, což mělo za důsledek nemožnost dalšího statistického zpracování četnosti výskytu chyb. V průběhu analýzy jsme tedy přihlíželi k chybové anotaci v korpusu MERLIN, abychom snížili vliv lidského faktoru na prováděnou analýzu, ale do statistiky jsme ji nezahrnovali. Podrobněji je metodika zpracování žákovských textů popsána dále v kapitole 4.

⁴ Online na adrese <http://merlin-platform.eu/>

⁵ Dohromady texty činí 72 168 znaků, tj. cca 40 normostran.

4 ANALÝZA TEXTŮ

4.1 Metodika

Vybrané texty byly analyzovány z hlediska výskytu určitých typů chyb, jejichž možným zdrojem je mezijazyková interference. Nejdřív byly vytipovány základní chyby, které se očekávaly v písemných projevech žáků. Poté byly v průběhu analýzy některé interferenční chyby doplněny na základě jejich relativně častého nebo nápadného výskytu. Chyby byly tříděny do čtyř kategorií podle gramatických rovin: pravopisné, lexikální, syntaktické a morfologické.

V každé kategorii byly chyby dále tříděny do jednotlivých skupin. Protože u některých skupin chyb nebylo možné jednoznačně říci, že se jedná o interferenci z ruštiny do češtiny, byly chyby v rámci těchto skupin dále zkoumány a byly posouzeny jejich příčiny.

Aby bylo možné porovnávat počty výskytů různých typů chyb mezi sebou, jejich absolutní frekvence byla vydělena počtem slov. Měli-li jsme například A chyb konkrétního druhu na úrovni $B1$ a B chyb téhož druhu na úrovni $B2$, X a Y byly celkové počty slov v textech žáků na úrovni $B1$ a $B2$ příslušně, pak jsme mezi sebou porovnávali poměry A/X a B/Y . Pro tuto veličinu A/X udávající podíl chybné produkce budeme dále používat označení chybovost. Po znázornění významu chybovosti byla její číselná hodnota vynásobena stem a výsledné číslo tedy udává počet chyb daného druhu na 100 slov. Rovněž budeme při statistickém zpracování chyb pracovat s mírou interference, kterou definujeme jako poměr chyb způsobených mezijazykovou interferencí k celkovému počtu chyb (v rámci jedné (pod)skupiny, nebo kategorie).

4.1.1 Chyby pravopisné

Mezi pravopisné chyby jsme řadili chyby v délce samohlásek, v psaní háčeků a záměnu grafému. Chyba v délce samohlásky může být dvojího druhu: absence délky v místě, kde musí být, nebo naopak přebytečná kvantita tam, kde být nemá. Totéž platí i pro psaní háčku. Ve své klasifikaci také budeme rozlišovat pravopis morfologický a lexikální.

Morfologické délky a háčky se řídí určitým pravidlem, tj. jejich přítomnost, nebo nepřítomnost v konkrétním tvaru slova je dána gramaticky. Máme-li například adjektivum v nominativu, víme přesně, že jeho poslední samohláska bude dlouhá a neexistuje případ, kdy by to neplatilo. Rovněž čárka nad a ve slově *dělám* je záležitostí gramatického systému češtiny a je určena časem a třídou slovesa nebo analogicky háček nad koncovým e ve slově *univerzitě* je dán pádem a deklinačním vzorem. Lexikální délky jsou ty, jejichž přítomnost se nedá odvodit pomocí žádného pravidla, a jsou tedy záležitostí spíše lexikální. Buď žák ví, že se v nějakém konkrétním slově píše, či naopak nepíše čárka, nebo si to nezapamatoval, nemůže si to však nijak ověřit (viz např. kvantita ve slově *práce*, ale zároveň absence kvantity ve slově *pracovat*). Pro lexikální háčky je tvrzení obdobné.

4.1.2 Chyby syntaktické

Jako syntaktické chyby byly počítány chyby ve slovosledu, nadměrné použití pronominálního subjektu (jedná se pouze o osobní zájmena), chybná valence slovesa (*zeptal se maminku*), nedodržování shody přísudku s podmětem (*děti si hráli*), absence

slovesa *být* v přítomném a minulém čase (*já spokojen, my šli*), nebo jeho nevhodná přítomnost v čase budoucím (*jsem se rozhodnu*), užití sedmého pádu místo pádu prvního v případech, kde se nutně požaduje první pád (*nebudeme línými*), a použití adverbia místo adjektiva (*není to snadno*).

4.1.3 Chyby morfologické

Co se morfologických chyb týče, byly sledovány tři typy chyb: chybná deklinace podstatného jména rodu mužského životného (hlavně v nominativu a akuzativu), špatné přiřazení rodu (*určitá cíl*) a záměna plurálu a singuláru (*hodně informace*).

4.1.4 Chyby lexikální

Za lexikální chyby byly považovány chyby v reflexivitě sloves a nevhodná použití slov v kontextu. Chyby v reflexivitě zahrnovaly absenci zvratných částic *se*, nebo *si* u reflexivních sloves (*zeptat* místo *zeptat se*), či naopak jejich výskyt u nezvratných sloves (*směřovat se* místo *směřovat*). Do téže skupiny chyb patřila záměna zvratného *se* za *si* a naopak (*cítit si* místo *cítit se*, nebo *stěžovat se* místo *stěžovat si*). V případě nevhodného použití slov byla tato slova dělena do tří podskupin: homonyma, paronyma a neadekvátnosti. Homonyma a paronyma byla popsána výše v kapitole 2. Mezi neadekvátnosti pak patřily všechny případy, které nebylo možné zařadit do prvních dvou podskupin (např. *dnešní století, odpracovat informaci* místo *zpracovat informaci*). Jako neadekvátnost byla mimo jiné vnímána i transliterace.

4.2 Výsledky

4.2.1 Pravopis

Kvantita

Frekvence pravopisných chyb spojených s kvantitou vokálu jsou uvedeny v Tab. 2. V horní části tabulky je prezentována absolutní četnost jednotlivých podtypů chyb, v dolní části je pak vypočtena chybovost a poměr chybovosti na úrovni B1 k úrovni B2. Zatímco v případě morfologických délek a absence lexikální délky lze říci, že se jedná o mezijazykovou interferenci způsobenou absencí diakritiky v ruštině, v případě zbytečné lexikální délky je potřeba dále zkoumat, zda se skutečně jedná o negativní transfer slovního přízvuku z ruštiny do češtiny. V posledním sloupci tabulky jsou proto zvlášť uvedeny počty interferenčních chyb spočívajících v zbytečném prodloužení vokálu.

	lexikální délka		morfologická délka		lex. délka navíc (interference)
	chybí	je navíc	chybí	je navíc	
	absolutní frekvence				
B1 & B2	599	251	419	78	161
B1	405	150	292	55	102
B2	194	101	127	23	59
	chybovost				
B1 & B2	4.9	2.1	3.5	0.6	1.3
B1	6.9	2.5	4.9	0.9	1.7
B2	3.1	1.6	2.0	0.4	0.9
B1 ku B2	2.21	1.57	2.43	2.53	1.83

Tab. 2: Počty chyb a chybovost v délce samohlásek

Z tabulky lze vyčíst, že tendence nepsat čárky (nebo kroužky) je mnohem silnější než jejich špatné umístění. Je patrné, že na úrovni B2 žáci lépe zvládají gramatiku a chybovost v morfologické kvantitě je cca 2,5krát menší. Rovněž na lexikální délky zapomínají řidčeji a snižují tedy chybovost spojenou s vynecháním lexikální délky zhruba na polovinu. Mnohem zajímavější ale je číslo udávající poměr chybovosti obou úrovní pro nadbytečnou lexikální délku, neboť je výrazně menší než ostatní. Pokud se podíváme na míru interference v rámci této podskupiny chyb (viz Tab. 3), zjistíme, že míra negativního transferu sice klesá, ale pouze o 10 %, což znamená, že se vliv výchozího jazyka pevně drží nad hranicí 50 %⁶.

	míra interference
B1 & B2	0.64
B1	0.68
B2	0.58
B1 ku B2	1.16

Tab. 3: Míra interference pro nadbytečnou lexikální délku

V Tab. 4 již není rozlišována absence a nadbytečnost kvantity a jsou v ní shrnuty chyby a chybovost v pravopisu délek tříděné podle jazykových rovin. Počet chyb, kterých se lze vyvarovat naučením příslušného pravidla, klesl při přechodu z úrovně B1 na B2 skoro 2,5krát. Rovněž chyb týkajících se lexikálního pravopisu se žáci na úrovni B2 dopouštějí dvakrát řidčeji. Lze tedy konstatovat výrazně lepší zvládnutí morfologického systému češtiny na úrovni B2 oproti úrovni B1 a o něco menší (ale přesto významný) pokrok v pravopisu lexikálních délek.

⁶ Většina zbylé části chyb byla zapříčiněna vnitrojazykovou interferencí (např. *práce* -> *pracovat*, kdežto důsledek mezijazykové interference by vypadal následovně: *pracovat*).

	lexikální délka	morfologická délka	lexikální interferenční délka
	absolutní frekvence		
B1 & B2	850	497	760
B1	555	347	507
B2	295	150	253
	chybovost		
B1 & B2	7.0	4.1	6.3
B1	9.4	5.9	8.6
B2	4.7	2.4	4.1
B1 ku B2	1.99	2.44	2.12

Tab. 4: Sečtené chyby a chybovost v délce samohlásek

Háček

Pravopis háčků byl rozdělen obdobně jako kvantita do čtyř druhů (viz Tab. 5). Na první pohled se zdálo, že pokles v chybování v lexikálním pravopise háčků je mnohem výraznější než v pravopisu morfologickém. Při podrobnějším zkoumání se ale zjistilo, že statistiku do velké míry narušovaly 3 konkrétní texty, v každém z nichž počet chyb spojených s absencí lexikálního háčku přesáhl 10. Abychom vliv těchto textů eliminovali, museli jsme ze statistiky vynechat⁷. Po jejich odečtení se ukázalo, že rozdíl v poklesu chybovosti v pravopisu háčků je při přechodu na úroveň B2 je v lexikální a morfologické rovině skoro stejný (2.25 vs. 2.38).

	morfologický háček			lexikální háček			lex. háček po odečtení 3 textů	
	chybí	je navíc	součet	chybí	je navíc	součet	chybí	upravený součet
	absolutní frekvence							
B1 & B2	40	7	47	143	21	164	103	123
B1	27	5	32	108	18	126	68	85
B2	13	2	15	35	3	38	35	38
	chybovost							
B1 & B2	0.3	0.1	0.4	1.2	0.2	1.4	0.9	1.1
B1	0.5	0.1	0.5	1.8	0.3	2.1	1.3	1.6
B2	0.2	0.0	0.2	0.6	0.0	0.6	0.6	0.7
B1 ku B2	2.19	2.64	2.25	3.26	6.34	3.50	2.07	2.38

Tab. 5: Počty chyb v umístění háčku

⁷ Souhrnný počet slov ve zbylých textech na úrovni B1 činil po odečtení 3 textů 5169 slov.

V Tab. 6 jsou poté shrnuty počty chyb týkajících se lexikálního a morfologického pravopisu. Patrně pro středně pokročilé žáky dělá větší potíž lexikální pravopis, a proto je v jeho případě zaznamenán o něco menší pokles na úrovni B2 než v případě pravopisu morfologického. Ale i tak, zatímco žák na úrovni B1 dělá v průměru 10 chyb na 100 slov, žák na úrovni B2 jich dělá o polovinu méně, tj. 5 chyb na 100 slov.

	lexikální pravopis		morfologický pravopis		součet	
	délka	háček	délka	háček	lex.	morf.
	absolutní frekvence					
B1	507	85	347	32	592	379
B2	253	38	150	15	291	165
	chybovost					
B1	8.6	1.6	5.9	0.5	10.2	6.4
B2	4.1	0.7	2.4	0.2	4.7	2.6
B1 ku B2	2.12	2.38	2.44	2.25	2.16	2.43

Tab. 6: Porovnání chybování v morfologickém a lexikálním pravopisu⁸

Záměna grafému

Co se záměny grafému týče, potvrdilo se, že se na zkoumaných úrovních už tolik nevyskytuje a že se jedná o náhodnou a relativně vzácnou chybu, ba spíše nepozornost. Celkově bylo zaznamenáno 6 chyb tohoto druhu, 5 na úrovni B1 a 1 na úrovni B2. V pěti případech se jednalo o záměnu *u* a *y*, v jednom případě šlo o záměnu grafémů *m* a *t* (ruské psané *m* [t] vypadá stejně jako české *m*).

4.2.2 Syntax

Chyby v žákovských projevech, které spadaly do oblasti syntaxe, jsou prezentovány v Tab. 7 a Tab. 8. Protože číslo udávající podíl chyb k celkovému počtu slov, tj. chybovost definovaná v oddílu 4.1 nemá v případě této kategorie chyb smysl (zatímco chybu v kvantitě vokálu můžeme teoreticky udělat v každém slově (odhlédneme-li od *strč prst skrz krk*), chyby syntaktické potřebují ke svému vzniku více slov, ba dokonce celé věty) nebyly její hodnoty uvedeny v tabulkách, jen byl na jejich základě vypočítán poměr chybovosti.

⁸ Některé součty se mohou jevit jako chybné (např. v lexikálním pravopisu na úrovni B2: 4.1 + 0.7 = 4.7), ale je to dáno tím, že zaokrouhlování bylo provedeno až po kalkulaci.

	slovosled		pronom. subjekt	shoda	valence
	celkově	enklitika			
	absolutní frekvence				
B1 & B2	142	115	35	25	70
B1	99	83	22	15	44
B2	43	32	13	10	26
	poměr chybovosti				
B1 ku B2	2.43	2.74	1.79	1.58	1.79

Tab. 7: Syntaktické chyby – 1. část

	být	by	aby + inf.	adverbia	instrumentál
	absolutní frekvence				
B1 & B2	41	7	8	22	17
B1	32	7	5	14	9
B2	9	0	3	8	8
	poměr chybovosti				
B1 ku B2	3.76	-	1.76	1.85	1.19

Tab. 8: Syntaktické chyby – 2. část

Jak je vidět z obou tabulek, nejčastějšími syntaktickými chybami, a to jak na úrovni B1, tak i na B2, jsou chyby ve slovosledu, jejichž větší část tvoří špatné umístění příklonky.

Druhou nejpočetnější skupinou syntaktických chyb je chybná slovesná valence. Chyby ve valenci byly analyzovány podrobněji, aby se zjistilo, zda se ve všech případech jedná o negativní transfer, a výsledky této analýzy jsou znázorněny v Tab. 9. Třetí sloupec této tabulky uvádí počty chyb, kdy žák použil pro české sloveso valenci jeho ruského ekvivalentu. Pozoruhodnou skupinu chyb ve slovesné valenci tvoří případy, kdy se po slovese, které se pojí s akuzativem, byl užit genitiv. Příčinou takové chyby však není neznalost valence slovesa, nýbrž morfologická interference z ruštiny, která se projevuje ztotožněním tvaru množného čísla maskulina animata v 2. a 4. pádě. Chybování spojené se záměnou sloves *znát/vědět* a *rozumět/chápat* bylo způsobeno absencí podobných dvojic v ruském jazyce. Každému z těchto významů v ruštině přísluší pouze jedno sloveso (*знать, понимать*). V posledním sloupci je pak vypočítána míra, do které ruština interferuje do češtiny, pokud jde o slovesnou valenci. Na základě porovnání této míry pro úroveň B1 a B2 dospíváme k závěru, že míra interference se udržuje na stejné úrovni, přestože celkový počet chyb výrazně klesá.

	celkově	ruská valence	akuzativ muž. živ.	znát/ vědět	rozumět/ chápat	míra interference
B1 & B2	70	46	14	4	7	0.86
B1	44	29	9	2	6	0.86
B2	26	17	5	2	1	0.85

Tab. 9: Chyby ve slovesné valenci

Vrátíme-li se zpátky k Tab. 7 a 8, zjistíme, že třetí místo v žebříčku nejfrekventovanějších syntaktických chyb, obsadilo nadměrné použití osobního zájmena v pozici podmětu (pronominální subjekt). Jeho absolutní četnost se ale na úrovni B2 snížila skoro na polovinu. Rovněž na úrovni B2 žáci mnohem lépe zvládají (pomocné) sloveso *být*, chybování v tomto jevu se zmenšilo skoro čtyřikrát.

Také chyby ve shodě přísudku s podmětem se vyskytují na obou úrovních a jejich absolutní četnost je srovnatelná. Časování pomocného slovesa *být* v podmiňovacím způsobu je na úrovni B2 zvládnuto úplně, zatímco na úrovni B1 se chyby v konjugaci *by* ještě objevují. V případě spojky *aby* interference přetrvává i u studentů na úrovni B2, avšak absolutní četnost výskytu chyb tohoto druhu je, i s přihlédnutím k podstatně menšímu počtu příležitostí k jejich vzniku, velmi malá.

Nahrazení přídavného jména příslovcem se rovněž objevilo u studentů obou úrovní, i když na úrovni B2 byl zase zaznamenán pokles. Ve 4 případech z celkových 22 bylo adverbium užito v komparativu. Ačkoli se může zdát, že 8 chyb ve 29 textech (na úrovni B2) je zanedbatelné číslo, není tomu tak. Abychom to mohli posoudit objektivně, museli bychom statistiku doplnit o případy, kdy v podobných konstrukcích bylo užito adjektivum. Obdobný postup by bylo dobré použít i pro ostatní typy chyb, které to vyžadují (pomocné sloveso *být*, *by*, infinitiv po *aby*, shoda subjektu s predikátem apod.), což by výrazně zvětšilo objem dat pro analýzu a překročilo by rámec bakalářské práce.

Posledním typem syntaktických chyb, který jsme zkoumali, bylo chybné použití instrumentálu místo nominativu. Ve všech případech, a to na obou úrovních, se jednalo o přísudek jmenný se sponou *být*, jehož součástí bylo přídavné jméno (např. *učíme se být slušnými a zodpovědnými; pro něho je důležitým, aby ponožky byly čistými*). Z tabulky je patrné, že absolutní počet tohoto typu chyb je pro B1 a B2 skoro stejný, a tudíž by se dalo předpokládat, že se žáci s tímto pravidlem ještě nesetkali.

Zápor

V realizaci záporu se vyskytlo celkově 12 chyb, 8 z nichž nastalo na úrovni B1 a 4 na úrovni B2. Částici *ne* napsali se slovesem zvlášť pouze dva žáci, každý z jiné úrovně. Dále jeden student použil slovo *nijaký* místo *žádný* a druhý student napsal *je* a *není* vedle sebe (*je to není snadno*⁹). Jiní dva žáci, jimž oběma byla přiřazena úroveň B2, nevyužili záporovou spojku *ani* a použili místo ní *i* (*bez práce se nedá naučit i cizímu jazyku; nejsem výjimkou i já*).

Ostatní chyby byly způsobeny interferencí uvnitř českého jazyka, která zavinila psaní částice *ne* dohromady s jinými slovními druhy, než je sloveso (např. *nekaždý ví; nenáhodou; a to nevděcky příjemné* atd.).

---

⁹ Interferující ruská věta zní *это нелегко*.

4.2.3 Lexikum

Co se (ne)reflexivity sloves týče, počty chyb s ní spojených jsou představeny v Tab. 10. Z tabulky je patrné, že nejfrekventovanější chybou tohoto druhu je absence reflexivní částice u zvrátého slovesa, a také právě v jejím případě se nejvíce projevuje vliv mezijazykové interference. Zajímavým zjištěním bylo nejen to, že chybování v reflexivitě sloves klesá velmi málo, ale i skutečnost, že na úrovni B2 byla zaznamenána cca o 25 % vyšší míra interference oproti úrovni B1.

	reflexivita				interferenční reflexivita			
	je	není	se vs. si	součet	je	není	se vs. si	součet
	absolutní frekvence							
B1 & B2	15	28	9	52	10	22	2	34
B1	8	17	6	31	5	12	0	17
B2	7	11	3	21	5	10	2	17
	poměr chybovosti							
B1 ku B2	1.21	1.63	2.11	1.21				
	míra interference							
B1 & B2	0.67	0.79	0.22	0.65				
B1	0.63	0.71	0.00	0.55				
B2	0.71	0.91	0.67	0.81				

Tab. 10: Chyby v reflexivitě sloves

Frekvence výskytu ostatních lexikálních chyb je uvedena v Tab. 11. Vývoj chybování v rusko-českých homonymech dopadl podle očekávání, tj. studenti na úrovni B2 v tom chybují minimálně, chceme-li číselnou hodnotu, tak se podobných chyb dopouštějí skoro 7krát řidčeji než studenti na úrovni B1. Avšak co do paronym a do ostatních chyb, tam pokles chybovosti není tak významný. Míra interference je na obou úrovních přibližně stejně vysoká a v případě paronym tvoří v podstatě 100 %.

	všechny lex. chyby				interferenční lex. chyby			
	hom.	par.	nead.	součet	hom.	par.	nead.	součet
	absolutní frekvence							
B1 & B2	15	74	97	186	13	73	61	147
B1	13	41	58	112	11	40	39	90
B2	2	33	39	74	2	33	22	57
	poměr chybovosti							
B1 ku B2	6.87	1.31	1.57	1.60				
	míra interference							
B1 & B2	0.87	0.99	0.63	0.79				
B1	0.85	0.98	0.67	0.80				
B2	1.00	1.00	0.56	0.77				

Tab. 11: Lexikální chyby

4.2.4 Morfologie

Výsledky analýzy morfologických chyb shrnuje Tab. 12. Z ní se dozvíme, že nejfrekventovanější morfologickou chybou bylo špatné skloňování substantiv rodu mužského životného. První sloupec tabulky nezahrnuje případy, kdy se mohlo jednat o špatnou slovesnou valenci, ty jsou přičteny v druhém sloupci. Chybování v deklinaci mužského životného rodu je tedy příznačné jak pro žáky na úrovni B1, tak i na B2, ale pokles chybovosti při přechodu na vyšší úroveň je také zjevný.

Chyby v určení rodu nebyly časté, jejich výskyt na úrovni B2 je v podstatě zanedbatelný. Chybovalo se většinou (7 z 9 případů) v cizích slovech, která jsou v ruštině ženského rodu (např. *téma, problém, program*), dvě chyby nastaly v určení rodu slova *cíl*. Jen v jednom případě se nejednalo o mezijazykovou interferenci, nýbrž o vnitrojazykovou, a sice při přiřazení rodu slovu *stipendium* (v ruštině je *стипендия* rodu ženského, v textu se však jednalo o rod mužský).

Určení čísla substantiva činilo problém pouze třem žákům a ve 2 případech ze 4 šlo o použití slova *informace* v jednotném čísle tam, kde se vyžadovalo číslo množné. Jednou také došlo k přímému překladu ustáleného obratu *в рамках* -> *в rámci*.

	muž. živ.	muž. živ. +	rod	inter. rod	pl. vs. sg.
	absolutní frekvence				
B1 & B2	26	40	9	8	4
B1	16	25	7	6	4
B2	10	15	2	2	0
	poměr chybovosti				
B1 ku B2	1.69	1.76	3.70	/	-

Tab. 12: Morfologické chyby

4.2.5 Stylistika

Jak je vidět z Tab. 13, k mezijazykové interferenci docházelo také ve stylistické rovině. Celkově se oslovení čtenáře vyskytlo ve 20 textech, tj. ve třetině zkoumaných projevů. Z původních 60 textů však byly vyřazeny ty žakovské kompozice, jejichž žánr předurčoval použití tykání. Jednalo se o tři texty, které spadaly do žánru dopis kamarádovi. Všechny ostatní texty byly vytvořeny v rámci úlohy, v níž se požadoval žánr esejistický.

	počet výskytů		počet textů		
	ty	vy	celkem	ty	vy
B1 & B2	52	16	20	14	8
B1	31	9	11	8	4
B2	21	7	9	6	4

Tab. 13: Ty vs. vy¹⁰

Můžeme tedy na základě Tab. 13 konstatovat, že na obou úrovních se užívá tykání a vykání v poměru 3:1, což může být dáno právě interferenčním vlivem ruštiny. Ve dvou textech se dokonce uplatnily obě varianty – čtenář byl osloven jak důvěrně, tak i formálně. V obou těchto textech ale tykání stejně převažovalo, přičemž v jednom z nich bylo vykání užito jen na začátku, což je podstatným argumentem potvrzujícím, že se jedná o negativní transfer z mateřštiny potlačující znalost pravidel, nebo v tomto případě spíše tendencí, v cílovém jazyce. Avšak je též nutné zmínit, že v případě některých textů mohl být tento stylistický nedostatek rovněž evokován tématem kompozice, které bylo zadáno příslovím *V nouzi poznáš přítele*, v němž je použit tvar slovesa ve druhé osobě jednotného čísla.

4.2.6 Souhrn

Následující tabulka (Tab. 14) představuje počty již pouze interferenčních chyb rozříděných na základě absolutní frekvence. Prvních pět druhů chyb (chybějící délka lexikální a morfologická, nadbytečná lexikální délka, chybějící lexikální háček a chyby ve slovosledu) jsou pro obě jazykové úrovně společné. Ostatní chyby se již ve svém umístění v žebříčku druhů chyb na úrovni B1 a B2 neshodují. Ze souhrnné statistiky jsme ale vyřadili pravopisné chyby spočívající v záměně českých grafémů za ruské z důvodu jejich zjevné náhodnosti, dále také stylistické chyby v důsledku jejich specifčnosti a chyby, které jsme dříve označili jako neadekvátnosti, protože v sobě zahrnují více druhů chyb.

¹⁰ Celkový počet textů, v nichž se vyskytnulo tykání a vykání, se nerovná prostému součtu textů s vykáním a textů s tykáním, protože v některých textech se objevily obě možnosti.

	B1		B2		B1 & B2	
	abs. fr.	[%]	abs. fr.	[%]	abs. fr.	[%]
chybějící délka (lex.)	405	30.1	194	30.5	599	30.2
chybějící délka (morf.)	292	21.7	127	20.0	419	21.1
nadbyt. délka (lex.)	102	7.6	59	9.3	161	8.1
chybějící háček (lex.)	108	8.0	35	5.5	143	7.2
slovosled	99	7.3	43	6.8	142	7.2
nadbyt. délka (morf.)	55	4.1	23	3.6	78	3.9
paronyma	40	3.0	33	5.2	73	3.7
valence	29	2.2	17	2.7	46	2.3
sloveso <i>být</i>	32	2.4	9	1.4	41	2.1
chybějící háček (morf.)	27	2.0	13	2.0	40	2.0
muž. živ.	25	1.9	15	2.4	40	2.0
pronom. subjekt	22	1.6	13	2.0	35	1.8
reflexivita	17	1.3	17	2.7	34	1.7
shoda	15	1.1	10	1.6	25	1.3
adverbia	14	1.0	8	1.3	22	1.1
nadbyt. háček (lex.)	18	1.3	3	0.5	21	1.1
instrumentál	9	0.7	8	1.3	17	0.9
homonyma	11	0.8	2	0.3	13	0.7
rod	6	0.4	2	0.3	8	0.4
<i>aby</i> + inf.	5	0.4	3	0.5	8	0.4
nadbyt. háček (morf.)	5	0.4	2	0.3	7	0.4
<i>by</i>	7	0.5	0	0.0	7	0.4
pl. vs. sg.	4	0.3	0	0.0	4	0.2

Tab. 14: Interferenční chyby podle absolutní frekvence výskytu

Tab. 14 se hodí pro porovnání četností výskytu chyb na studovaných úrovních (a to jen díky přibližně stejnému počtu slov v textech na obou úrovních), což jsme ale již udělali výše pro každou jazykovou rovinu zvlášť. Pro porovnávání míry výskytu různých druhů chyb mezi sebou navzájem tato tabulka však vhodná není, protože většina chyb potřebuje ke svému vzniku určité podmínky odlišné od podmínek vhodných pro výskyt jiných chyb. Tak například pravopisné chyby nemají v podstatě žádná omezení a mohou se vyskytnout v libovolném kontextu a teoreticky v libovolném slově, zatímco syntaktické chyby se vztahují na celé věty, kterých je v textu pochopitelně o mnoho méně než slov. Je tedy přirozené, že se syntaktické chyby vyskytují řidčeji než pravopisné, ale abychom mohli posoudit jejich statistickou významnost, musíme porovnávat poměry absolutní frekvence výskytu chyby k počtu kontextů vhodných pro její vznik.

Zjišťování počtů vhodných podmínek pro každý druh chyb uvedený v Tab. 14 by bylo obtížné, ale v případě některých chyb můžeme tento počet odhadnout. Protože chyba ve valenci může nastat jen u slovesa, potřebujeme průměrný počet sloves v textech. K tomuto účelu použijeme informaci o frekvenci slovních druhů v závislosti na žánru textu (Jelínek, Těšitelová, 1961), přičemž pro náš odhad použijeme průměr hodnot zjištěných pro beletristický a publicistický žánr (aby výsledek alespoň zhruba odpovídal esejistickému žánru), který tvoří cca 17 % sloves z celkového počtu slov. Stejný odhad též použijeme pro výpočet chybovosti v reflexivitě sloves.

Pro určení míry chybovosti ve slovosledu použijeme vlastní odhad, že průměrný počet slov ve větě středně pokročilého studenta češtiny se rovná 5. Počet slovosledných chyb tedy vydělíme jen pětinou celkového počtu slov. V případě chyb spojených se záměnou adjektiva za adverbium a chybným použitím instrumentálu místo nominativu se chybování vztahuje na přídavná jména, a proto je vydělíme průměrným počtem adjektiv v beletristických a žurnalistických textech, jejichž podíl v celkovém počtu slov tvoří přibližně 13 %. (Jelínek, Těšitelová, 1961)

Počet chyb způsobených existencí mezijazykových homonym a paronym vydělíme průměrným počtem podstatných jmen, sloves a spojek (což jsou tři slovní druhy, které byly v případě těchto chyb zastoupeny nejvíce), jejichž sumární procento je cca 56 %.

Bez klamných představ o výpovědní hodnotě míry chybovosti ve shodě přísudku a podmětu a použití osobního zájmena v pozici podmětu vypočítáme jen pro získání alespoň vzdáleného obrazu jejich hodnoty vztažené v případě shody na průměrný počet sloves (17 %) a v případě pronominálního subjektu na průměrný počet zájmen (10 %), ačkoli jsme si vědomi, že se chyby ve shodě objevují většinou jen u sloves v minulém čase a že osobní zájmena jsou pouze jednou podskupinou zájmen.

Výsledné hodnoty chybovosti pro vybrané typy chyb získané metodou popsanou výše jsou uvedeny v Tab. 15. Z této tabulky vyplývá, že nejčastější chybou středně pokročilých žáků, jejichž společným mateřským jazykem je ruština, není ve skutečnosti vynechání lexikální délky, nýbrž chyba ve slovosledu. Poté však už následuje absence délky lexikální a po ní i absence délky morfologické (v případě úrovně B2 ale tato chyba ustupuje nevhodnému použití pronominálního subjektu). Ve srovnání s Tab. 14, v níž jsou chyby tříděny podle absolutní frekvence, Tab. 15 nám poskytuje lepší představu o tom, které chyby jsou ve skutečnosti časté a které nikoli.

	B1	B2	B1 & B2
slovosled	8.4	3.4	5.8
chyb. délka lex.	6.9	3.1	4.9
chyb. délka morf.	4.9	2.0	3.5
pronom. subjekt	3.7	2.1	2.9
valence	2.9	1.6	2.2
reflexivita	1.7	1.6	1.6
adverbia	1.8	1.0	1.4
nadb. délka lex.	1.7	0.9	1.3
chyb. háček lex.	1.8	0.6	1.2
shoda	1.5	0.9	1.2
instrumentál	1.2	1.0	1.1
paronyma	1.2	0.9	1.1
nadb. délka morf.	0.9	0.4	0.6
chyb. háček morf.	0.5	0.2	0.3
homonyma	0.3	0.1	0.2
nadb. háček lex.	0.3	0.0	0.2
nadb. háček morf.	0.1	0.0	0.1

Tab. 15: Relativní míra chybovosti pro vybrané typy chyb

Níže (v Tab. 16 a 17) jsme spojili jednotlivé druhy chyb na základě jazykových rovin, v nichž se tyto chyby vyskytují. Tab. 16 je založena na absolutní četnosti chyb a udává také procento chyb, které jednotlivé roviny zastupují. Na základě této tabulky lze vyvodit závěr, že pravopisné chyby tvoří převážnou většinu interferenčních chyb, kterých se žáci dopouští.

		pravopisné	syntaktické	lexikální	morfologické
B1	abs. fr.	1012	232	107	35
	[%]	73.0	16.7	7.7	2.5
B2	abs. fr.	456	111	74	17
	[%]	69.3	16.9	11.2	2.6
B1 & B2	abs. fr.	1468	343	181	52
	[%]	71.8	16.8	8.9	2.5

Tab. 16: Interferenční chyby podle jazykových rovin¹¹

Protože jsme ale tvrdili, že nelze porovnávat různé typy chyb na základě jejich absolutní frekvence, rozřídili jsme do různých jazykových rovin také chyby uvedené v Tab. 15 a v Tab. 17 uvádíme sumární míru chybovosti v syntaktické, lexikální a pravopisné rovině (morfologická rovina bohužel v tabulce zastoupena není, ale je v podstatě částečně

¹¹ Pro úroveň B2 nedává součet procent chyb v různých jazykových rovinách 100 % z důvodu zaokrouhlování.

obsažená v morfologickém pravopise). Vidíme tedy, že syntaktické chyby převažují nad pravopisnými, a to na obou jazykových úrovních. Z provedené analýzy plyne, že žák na úrovni B1 udělá v průměru ve 100 slovech 20 syntaktických a 17 pravopisných chyb a jen 3 chyby lexikální, zatímco na úrovni B2 se všechny počty sníží na 10, 7 a 2,5 příslušně.

	syntax	lexikum	pravopis
B1 & B2	14.6	2.9	12.1
B1	19.5	3.2	17.1
B2	10.1	2.6	7.3

Tab. 17: Chybovost ve vybraných jazykových rovinách

5 LINGVODIDAKTICKÁ DOPORUČENÍ

V této kapitole se zaměříme jen na ty interferenční chyby, které nelze eliminovat gramatickými pravidly a které se projevují ve velké míře na obou studovaných úrovních.

5.1 Diakritika

Vzhledem k tomu, že žáci s ruštinou jako mateřským jazykem nezažili diakritická znaménka ve svém rodném jazyce, je pochopitelné, že s nimi mají největší problém při osvojování češtiny. Protože ne všichni studenti vnímají krátkou a dlouhou samohlásku jako dvě odlišné samohlásky, je potřeba jim tento fakt nějak přiblížit a ukázat, že každý vokál je významovou jednotkou a že prosté vynechání kvantity dokáže změnit význam slova a posléze i celého sdělení.

Jako vhodné cvičení znázorňující význam délky nad samohláskou bychom mohli navrhnout cvičení, v němž by byly dány dvojice (příp. trojice) slov, která se od sebe navzájem liší pouze kvantitou (např. dál/dal, pořad/pořad, šije/šije apod.). Žáci by poté měli za úkol použít této dvojice ve větách, nebo dokonce v jedné větě, což by vedlo k lepšímu pochopení důležitosti kvantity.

Rovněž by bylo užitečné, a to jak na procvičování lexikálního pravopisu, tak i pravopisu morfologického, cvičení na doplňování diakritiky v textech předem jí zbavených. Na odstranění diakritických znamének existuje celá řada programů, které jsou dostupné online, takže příprava textů učiteli nezabere mnoho času, ale pozitivní dopad tohoto typu cvičení může být citelný.

5.2 Syntax

5.2.1 Slovosled

Ve slovosledu se interference projevuje ve značné míře, což dokazuje nutnost jeho procvičování zvlášť. Vhodným typem cvičení může i v tomto případě být cvičení zaměřené na opravu chybné produkce, v němž jsou žáci postaveni do role učitele. Stačí tedy jen vybrat nebo vymyslet nějaké věty a přemístit slova uvnitř věty, aby se narušil správný slovosled. Aby studenti byli donuceni k pečlivějšímu přemýšlení, lze také kromě chybných vět nechat několik vět správných.

Příklad cvičení:

Včera s Petrem šli jsme do kina.

Kolikrát mám ti říct, abys začal konečně už psát bakalářku!

Na tvém místě bych si mu tolik nestěžoval.

Hodilo by li se to ti zítra ráno?

Další možností sestavení cvičení (hlavně pro procvičování postavení enklitik) je úplné vyloučení jednoho, nebo více slov (enklitik) z věty. Po žácích by se požadovalo, aby umístili vynechaná slova na vhodné místo. (Např. Umístěte na správnou pozici zájmeno *mi* a částici *se*: Výhled moc líbil.)

Lze také udělat cvičení ještě radikálnější než ta zmíněná výše a nechat studenty skládat věty jako mozaiku. Dáme jim tedy k dispozici sady slov, z nichž mají vytvořit věty. Dalším zlepšením tohoto cvičení, které by eliminovalo faktor subjektivního slovosledu, by mohlo být doplnění, že poskládanou větu ještě musejí zařadit do kontextu, tj. vymyslet větu, která by jí předcházela, nebo naopak po ní následovala. (Např. Sestavte větu z daných slov: *myslel, nikdy, si, nedozví, Pavel, že, se, to*. -> Pavel si myslel, že se to nikdy nedozví./Pavel si nikdy nemyslel, že se to nedozví.)

5.2.2 Valence

Protože sloves, která mají v ruštině a češtině odlišnou valenci, je velké množství, těžko se dá představit nějaké cvičení, které je obsáhne všechny. Jako jediné východisko se jeví upozornit žáky na nejfrekventovanější slovesa mající jinou valenci a seznámit je se zdroji, pomocí nichž si mohou slovesnou valenci ověřit. Protože by nebylo rozumné podceňovat internetové zdroje, stojí za zmínku *Valenční slovník českých sloves* (též *VALLEX*) dostupný online¹².

Z provedené analýzy bychom mohli zmínit nejfrekventovanější chybu ve valenci, a sice interferující valenci slovesa *думать*, kvůli níž vzniká tvar *myslet o +L*. Hodně žáků též chybovalo ve valenci slovesa *znát* (např. *Znám, že...*) a rozumět (*Rozumím, že...*), což je ale také důsledkem lexikální interference. Ostatní chyby se skoro neopakovaly, neboť se jednalo o méně frekventovaná slovesa. Objevily se například tvary *pochybovat v +L*, *pracovat nad +I*, *nestačit +G*, *litovat o +L* atd.

K procvičování valence vybraných sloves by se hodila překladová cvičení, která by se zároveň podílela vylepšení lexikální stránky žákova jazyka.

5.2.3 Adverbia vs. adjektiva

Také v tomto případě se jako nejvhodnější typ cvičení vedoucí k eliminaci chyb daného druhu jeví překládání. Několik základních a často používaných frází by mělo stačit k tomu, aby žáci pochopili princip, na kterém to funguje v češtině. Z analyzovaných textů lze odvodit, že nejčastějšími ruskými adverbii interferujícími do češtiny byla adverbia *важно, сложно, легко*¹³. Tak se například v textech několikrát vyskytla podoba *важно + inf.*¹⁴ (např. *Важно si pamatovat, že...* místo *Je důležité si pamatovat...*) a věty *Je to snadno* a *Je to složité*. Skutečnost, že si podobné chyby zaslouží pozornost, potvrzuje mimo jiné bakalářská práce Jany Pfeiferové (Pfeiferová, 2014) věnovaná chybám rusky mluvících žáků na úrovni C1, v níž autorka uvádí, že bylo nalezeno celkem 6 chyb tohoto druhu¹⁵, což je jen o 2 menší v případě textů z korpusu MERLIN na úrovni B2.

¹² Ve slovníku je zachyceno 4 586 českých sloves odpovídajících 10 821 lexikálním jednotkám. Dostupné online na adrese: <http://ufal.mff.cuni.cz/vallex/3.0/>

¹³ *Важно = důležité; сложно = složité, komplikované; легко = snadno, lehce.*

¹⁴ Jedná se o dvojnásobnou interferenci: jednak došlo k záměně adjektiva za adverbium, jednak jde o mezijazyková paronyma.

¹⁵ V 78 textech 19 mluvčích.

5.3 Lexikum

Nárůst míry interference v chybách spojených s (ne)reflexivitou sloves na úrovni B2 zaznamenaný v Tab. 8 ve skutečnosti svědčí o pozitivním vývoji v osvojování češtiny. Je totiž důsledkem toho, že pokročilí žáci už mnohem lépe zvládají reflexivitu danou gramatickými pravidly (jako např. reflexivní pasivum nebo případy, kdy se nejedná o zvratnou částici, ale o zvratné zájmeno), i když reflexiva tantum jsou stále zdrojem interferenčních chyb. Nejčastější chybou v tomto jevu byla absence reflexivní částice u slovesa *dozvědět se* (pravděpodobně tomu také napomáhá jeho nereflexivní synonymum *zjistit*) a *stát se* (které též bylo někdy použito ve významu *začít*, např. *stal studovat*). Slovesa *začít* a *skončit* rovněž představovaly pro některé žáky potíže (*doba se skončila, cesta se začala* apod.).

Zatímco mezijazyková homonymie ztrácí razantně své interferenční schopnosti na vyšší úrovni, jako je B2 podle SERR, mezijazyková paronyma jsou stále významným zdrojem chyb i u středně pokročilých žáků. Zásadním problémem lexikálních chyb způsobených podobností významu je příliš velký počet mezijazykových paronym. Nepodařilo se nám ani vyčlenit nějakou skupinu paronym, v nichž se chybí častěji než v ostatních, protože se málokterá opakovala. Můžeme jen zmínit poměrně časté užití slova *dům* místo slova *domov*¹⁶ (výskyt této chyby byl dán tématem úkolu: *Všude dobře, doma nejlépe*). Je třeba též zdůraznit, že jazyková paronyma se nevyskytují pouze mezi podstatnými jmény, nebo slovesy, ale často také mezi spojkami (např. *Pokud se podíváme, to uvidíme, že...*¹⁷).

V redukování počtu chybného užití mezijazykových paronym by též mohla pomoci překladová cvičení nebo zařazení slova do kontextu, tj. použití slova větě. Reflexiva tantum se bohužel nedají naučit jinak než zapamatování, ale stejně jako pro všechny ostatní jevy i tady platí, že čím víc to žáci budou procvičovat a používat, tím pevněji se správný tvar ukotví v jejich aktivní slovní zásobě.

---

¹⁶ Ruština používá pro obě skutečnosti označení *дом*.

¹⁷ Interferuje zde ruská spojka *если, то*.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme zkoumali texty ruských rodilých mluvčích na úrovni B1 a B2 podle SERR s cílem provedení chybové analýzy a následného vymezení typů chyb, které jsou výsledkem rusko-české interference. Porovnávali jsme jak jednotlivé druhy chyb, tak i míru chybovosti v konkrétních jazykových rovinách. U každého typu chyb jsme také provedli srovnání frekvence jeho výskytu u studentů na úrovni B1 a B2. Na základě získaných výsledků jsme určili chyby, kterým je potřeba ve výuce češtiny pro rusky mluvící cizince věnovat pozornost, a pokusili jsme se o navržení vhodných cvičení, která by mohla vést k jejich eliminaci.

Zjistili jsme, že žáci na úrovni B2 podstatně méně chybují v jevech, jež mají gramatickou podstatu, což znamená, že již lépe zvládají pravidla a zákonitosti českého jazyka. Pokud ale jde o chyby, kterých se nelze vyvarovat použitím vhodného pravidla a které jsou spíše záležitostí slovní zásoby, jejich absolutní frekvence u studentů na úrovni B2 sice klesá, ale jednak o něco méně výrazně než v případě gramatických chyb, jednak se v nich stále ve velké míře uplatňují interferenční tendence. V některých případech (např. reflexivita sloves) se míra negativního transferu z ruštiny do češtiny dokonce zvyšuje, což jen potvrzuje fakt, že se vliv mateřštiny na osvojování cizího jazyka nesmí podceňovat ani na vyšších úrovních zvládnutí jazyka.

Pozoruhodným výsledkem také bylo to, že nejčastější chybou (pokud je počet chyb vztážen na počet kontextů vhodných pro jejich vznik) ve skutečnosti není absence kvantity, ale špatný slovosled. Rovněž při porovnání chybování v jednotlivých jazykových rovinách se zjistilo, že v případě syntaktických chyb je míra chybovosti vyšší než v případě chyb pravopisných. Lexikální chyby tvoří nejméně početnou skupinu chyb, což je pravděpodobně důsledkem blízké příbuznosti ruštiny a češtiny.

Ačkoli se vybraný vzorek textů nedá úplně považovat za reprezentativní, domníváme se, že jejich analýza přináší zajímavé poznatky o češtině středně pokročilých studentů, jejichž mateřským jazykem je ruština, a poskytuje představu o jejím vývoji. V práci se potvrzuje téze, že se vliv prvního jazyka projevuje dostatečně intenzivně i na tak pokročilé úrovni, jako je B2.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ADAMEC, Přemysl, Vilma BARNETOVÁ, Roman MRÁZEK, Olga PAROLKOVÁ, Stanislav ŽAŽA a Bohuslav HAVRÁNEK. *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956.
- BĚLIČOVÁ, Helena. *Diference v rámci substantiv*. In *Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských*. Praha: Karolinum, 1998.
- BĚLIČOVÁ, Helena. a Ludmila. UHLÍŘOVÁ. *Slovanská věta*. Praha: Euroslavica, 1996. ISBN 8085494272.
- BISCHOFOVÁ, Jana a kol. *Prahová úroveň: čeština jako cizí jazyk*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. ISBN 9287147612.
- BURT, Marina. *Error Analysis in the Adult EFL Classroom*. In *TESOL Quarterly*. Volume 9, n. 1, 1975.
- CORDER, Stephen Pit. *Error analysis and interlanguage*. New York: Oxford University Press, 1981. ISBN 0194370739.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.
- DZIKOVÁ, Hana, ed. *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0404-4.
- GASS, Susan M. a Larry SELINKER. *Language transfer in language learning*. Rowley, Mass.: Newbury House Publishers, 1983. ISBN 0-88377-305-8.
- GLADKOVA, Hana, Jiří HASIL, Darina IVANOVÁ, et al. *Bibliografija po sopostavitel'nomu izučeníju ruskogo i češskogo jazykov*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. ISBN 978-80-7308-660-2.
- HENDRICH, Josef. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.
- CHODĚRA, Radomír. *Didaktika cizích jazyků: úvod do vědního oboru*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2274-5.
- JELÍNEK, Jaroslav, Marie TĚŠITELOVÁ a Josef Václav BEČKA. *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.
- KUBÍK, Miloslav a kol. *Русский синтаксис в сопоставлении с чешским*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.
- LADO, Robert. *Linguistics across cultures applied linguistics for language teachers*. Ann Arbor: Univ. of Michigan Press, 1987. ISBN 0472085425.
- MRÁZEK, Roman. *Деконкретизация неодушевленного субъекта (в чешском, русском и других славянских языках)*. In *Revue des études slaves*. Tome 59, fascikule 3, 1987.

ONDRÁKOVÁ, Jana. *Chyba a výuka cizích jazyků*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-532-5.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-843-1.

PASTUCHOVIČ, Jelena: *Výuka českého jazyka u slovanských nerodilých mluvčích: od teorie k praxi*. In ČECHOVÁ, Marie, Marie DOHALSKÁ, Karel DVOŘÁK, et al. *Moudří milují pověsti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7290-848-6.

PRAVDOVÁ, Markéta a Ivana SVOBODOVÁ, ed. *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2327-8.

PFEIFEROVÁ, Jana. *Chybová analýza jazykových projevů ruských mluvčích češtiny*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

SHRESTHA, Ananda. *Error Analysis: A Pragmatic Approach*. In *Contributions to Nepalese Studies, Centre for Nepal and Asian Studies (CNAS)*. Kathmandu: Tribhuvan University. Volume 6, n. 2, 1979.

ŠINDELÁŘOVÁ, Jaromíra a Svatava ŠKODOVÁ. *Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2012. ISBN 978-80-7414-559-9.

VESELÝ, J. *Problematika vyučování ruštině jako blízce příbuznému jazyku*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-459-85.

ZIMEK, Rudolf. *Problematika spony v ruštině v porovnání s češtinou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis.

ŽAŽA, Stanislav. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2058-x.

INTERNETOVÉ ZDROJE

AVANESOV, Ruben Ivanovič.: *Об ударении в русском языке*. In *Русский язык в школе*. Moskva, 1948. [cit. 1. 8. 2017] Dostupné online na adrese: http://gramota.ru/biblio/magazines/riash/28_746

HOLUB, Jan a kol. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň B2*. 1. vyd. Praha: MŠMT, 2005. [cit. 1. 8. 2017] Dostupné online na adrese: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>

Valenční slovník českých sloves. Online na <http://ufal.mff.cuni.cz/vallex/3.0/>

Platforma MERLIN. Online na <http://merlin-platform.eu/index.php>